

# یادگیری و انگیزش

## Learning and Motivation

درس : الگوهای یاددهی و یادگیری

جلسه : چهاردهم

دکتر ریتا رضایا



## فهرست مطالب

۳	اهداف کلی.....
۳	۱ مفاهیم مرتبط با یادگیری.....
۳	۱,۱ تعریف یادگیری.....
۴	۱,۲ نقش انگیزش در یادگیری.....
۵	۱,۳ عوامل مؤثر بر انگیزش.....
۶	۲ اهمیت انگیزش در یادگیری.....
۶	۲,۱ مقدمه.....
۶	۲,۲ تعریف انگیزش.....
۷	۳ رویکردهای انگیزش در یادگیری.....
۸	۳,۱ مقدمه ای بر رویکردهای مختلف انگیزش.....
۸	۳,۲ رویکرد رفتارگرا.....
۸	۳,۳ رویکرد انسان گرا.....
۹	۳,۴ رویکرد شناختی به انگیزش.....
۹	۳,۵ انگیزش پیشرفت.....
۹	۳,۶ نظریه برانگیختگی.....
۱۰	۳,۷ نظریه نسبت دادن.....
۱۱	۳,۸ رویکرد اجتماعی.....
۱۲	۴ راهکارهای افزایش انگیزه.....
۱۲	۴,۱ مقدمه.....
۱۲	۴,۲ متغیرهای مؤثر بر یادگیری در کلاس درس.....
۱۳	۴,۳ راه های ایجاد علاقه در یادگیرندگان.....
۱۵	خلاصه.....
۱۶	منابع.....



شناسه جستار

عنوان جستار: یادگیری و انگیزش

نویسنده: دکتر ریتا رضایی

هیئت علمی مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

آخرین تاریخ به روز رسانی: ۱۳۸۹/۹/۲۲

طراح آموزشی: دکتر ناهید ظریف صنایعی

استادیار دانشگاه علوم پزشکی شیراز

ویرایش: زهرا صفاری

کارشناس مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

با همکاری:

مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

قطب علمی آموزش الکترونیکی

دانشگاه علوم پزشکی شیراز

## اهداف کلی

در تدوین این درس اهداف کلی زیر مد نظر است:

۱. آشنایی با مفاهیم یادگیری
۲. آشنایی با انگیزش و عوامل موثر بر آن
۳. آشنایی با راهکارهای افزایش انگیزش و نقش آن

## ۱ مفاهیم مرتبط با یادگیری

### ➤ مفاهیم کلیدی

۱. یادگیری یک تغییر نسبتاً پایدار است که ناشی از تجربه می باشد.
۲. انگیزش عامل محرکه رفتارهای انسانی است.

### ➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود:

۱. یادگیری را تعریف کنید.
۲. نقش انگیزش در یادگیری را شرح دهید.
۳. عوامل موثر بر انگیزش را توضیح دهید.

## ۱,۱ تعریف یادگیری

روانشناسان، یادگیری را تغییر نسبتاً پایداری می دانند که بر اثر تجربه در توانایی های بالقوه فرد به وجود می آید. در توضیح این تعریف، لازم است اصطلاحات تغییر نسبتاً پایدار، توانایی بالقوه و تجربه شرح داده شود. منظور از تغییر نسبتاً ((پایدار)) تغییری است که کم و بیش دوام دارد نه تغییر موقتی و ناپایدار که در اثر عواملی مانند خستگی، مصرف دارو و عادت به وجود می آید. هدف از ((توانایی بالقوه)) عبارت است از توانایی که در فرد وجود دارد، اما هنوز ظاهر نشده است، مثلاً عده ای از ما این توانایی را داریم که

راننده ماهری شویم اما در حال حاضر نمی‌توانیم رانندگی کنیم. در این مورد گفته می‌شود که توانایی ما برای هدایت یک ماشین بالقوه است و هنوز به فعل درنیامده است.

هدف از کاربرد کلمه ((تجربه)) این است که تغییراتی را می‌توان به عنوان یادگیری به حساب آورد که محصول تمرین باشد نه تغییراتی که در اثر رشد و بلوغ، مثل رشد قد و وزن به وجود می‌آید. شاید مهم‌ترین سؤال هر مدرس این باشد که چگونه می‌توان یادگیری، به ویژه یادگیری مطالب درسی را مؤثرتر و پربارتر کرد. بسیاری از روانشناسان، یادگیری را در شرایط دقیق و کنترل شده مطالعه کرده‌اند تا ماهیت یادگیری را بهتر کشف کنند و چگونگی بهبود بخشیدن آن را دریابند. بدین ترتیب، بسیاری از عوامل مؤثر در یادگیری شناخته شده است. در این میان، آموزش شامل مجموعه فعالیت‌هایی است که معمولاً به یادگیری منجر می‌شود. این فعالیت‌ها مربوط به مدرس و یادگیرنده است ولی در تجزیه و تحلیل نهایی، یادگیری که نتیجه آموزش است از سوی یادگیرنده انجام می‌گیرد، در واقع مدرس، روش یادگیری را آموزش می‌دهد نه صرفاً موضوع درسی را. موفقیت در امر آموزش به عواملی چون مهارت مدرس، وسایل آموزشی، ویژگی‌های یادگیرنده و تعامل آنها با یکدیگر بستگی دارد. جود تفاوت‌های فردی در ابعاد ذهنی، عاطفی، اجتماعی و حتی در آموخته‌های قبلی و سایر عوامل مؤثر در یادگیری، غیرقابل تردید است. سن، هوش، تجربه اولیه، تمرکز، داشتن تصویر ذهنی، ارتباط دادن بین آموخته‌ها، فاصله گذاشتن بین یادگیری‌ها، استراحت پس از یادگیری و کل خوانی از عوامل مؤثر در یادگیری بهتر و فراموشی کمتر است؛ ولی انگیزه، نخستین عنصر تشکیل‌دهنده رفتار و مهم‌ترین شرط یادگیری است.

## ۱,۲ نقش انگیزش در یادگیری

سؤال اساسی در این زمینه این است که افراد در چه شرایطی برای یادگیری برانگیخته می‌شوند؟ روانشناسان عواملی که موجود زنده و از جمله انسان را به فعالیت وادار می‌کند و او را به جهت خاصی سوق می‌دهد، انگیزه<sup>۱</sup> می‌نامند. انگیزه در حقیقت به چرایی رفتار اشاره دارد. به عبارتی دیگر، انگیزه حالت‌های درونی ارگانیزم است که انسان و به طور کلی موجود زنده را به حرکت وادار می‌کند، رفتار وی را جهت می‌دهد و به سوی هدف خاصی هدایت می‌کند. انگیزش<sup>۲</sup> یعنی حالتی که در اثر دخالت یک انگیزه به ارگانیزم دست می‌دهد. کمبود مواد غذایی بدن یا نیاز به غذا ((انگیزه)) و حالت یا احساس گرسنگی ((انگیزش)) است. در این رابطه، تلاش موجود زنده برای به دست آوردن غذا یا آب ((رفتار)) نامیده می‌شود. انگیزش، مهم‌ترین شرط یادگیری است. علاقه به یادگیری، محصول عواملی است که به شخصیت و توانایی فرد، ویژگی‌های تکالیف، مشوق‌ها و سایر عوامل محیطی مربوط است. یادگیرندگان با انگیزه به راحتی شناخته می‌شوند. آنها به یادگیری اشتیاق دارند و علاقه‌مند، کنجکاو، سختکوش و جدی هستند. این افراد به راحتی موانع و مشکلات را از پیش پای خود برمی‌دارند، زمان بیشتری برای مطالعه و انجام تکالیف صرف می‌کنند، مطالب بیشتری می‌آموزند و پس از پایان یک دوره غالباً به تحصیلات خود ادامه می‌دهند. البته نمی‌توان انگیزش افراد برای کسب موفقیت را مشاهده کرد، اما می‌توان تکالیف، مشارکت روزانه در کلاس درس، انتخاب فعالیت‌ها و مطالعاتش را مشاهده کرد. روان‌شناسان، انگیزش را تعبیر، عامل یا مفهومی فرض می‌کنند که می‌تواند بعضی از رفتارها را تبیین کند. با وجود این، انگیزه قابل مشاهده نیست و یک سازه فرضی تلقی می‌شود. انگیزش یادگیرنده ممکن است هم از لحاظ شدت و هم از لحاظ جهت، متفاوت باشد.

<sup>1</sup> Motive

<sup>2</sup> Motivation

### ۱,۳ عوامل مؤثر بر انگیزش

همان طور که مدرسان برای ارتقای انگیزش درونی یادگیرندگان به منظور یادگیری موضوع های درسی آنها تلاش می کنند، باید به مشوق های یادگیری آنها نیز توجه کنند. به عبارت دیگر، هر موضوعی به طور ذاتی برای افراد جالب نیست و باید برای انجام دادن کارهای دشوار که تسلط بر آنها ضروری است برانگیخته شوند. یادگیرندگان به دانستن دقیق آنچه از آنها انتظار می رود نیازمندند. آنها باید بدانند چگونه ارزیابی می شوند و موفقیت آنها چه پیامدهایی دارد.

**صراحت باز خورد** - شرط بسیار مهم دیگر در ایجاد انگیزش این است که بازخورد باید مستقیم به عملکرد فرد مربوط باشد و تا حد امکان بلافاصله بعد از عملکرد یادگیرندگان داده شود.

**فوریت در باز خورد**- بازخورد سریع به پاسخ نیز بسیار مهم است. اگر امتحانی در روز اول هفته گرفته شده باشد و تا آخر هفته، هیچ بازخوردی به افراد داده نشده باشد به احتمال زیاد از ارزش اطلاعاتی و انگیزشی بازخورد کاسته خواهد شد.

**فراوانی ارزشیابی باز خورد و پاداش**- بازخوردها و پاداش ها باید به طور مداوم به منظور جلوگیری از کاهش میزان تلاش یادگیرندگان به آنان ارائه شود.

**حمایت از تبادل اندیشه در محیطی امن**- محیط امن برای یادگیری محیطی است که در آن، اشتباه جایزه شمرده و پاسخ های ناتمام نیز پذیرفته می شود. در کلاسی که مهارت های تفکر آموزش داده می شود تمام افراد به اشکال مختلف در فعالیت های کلاسی شرکت می کنند و احساس خجالت یا ترس نمی کنند.

**پاداش دادن به تلاش و پیشرفت**- بازخوردهای کلاس درس باید بر تلاش متمرکز باشد نه بر توانایی یادگیرندگان. در این شرایط باید انتظار پیشرفت بیشتری داشت و به موفقیت افراد امیدوار بود.

**فراهم آوردن قابلیت پیش بینی برای یادگیرندگان**- کلاس درس باید شرایطی فراهم کند که افراد بتوانند رویدادها و نتایج فعالیت های خودشان را تا حدودی پیش بینی کنند. هر قدر شرایط، غیرقابل پیش بینی و رویه ها نامشخص باشد، از میزان برانگیختگی یادگیرندگان کاسته می شود احساس ناامنی و اضطراب بیشتری می کنند .

#### ➤ آزمون

۱- مهمترین عامل مؤثر بر یادگیری :

الف) سن                      ب) هوش

ج) تجربه                    د) انگیزش

گزینه " د " صحیح است

۲- کدامیک از موارد زیر از عوامل مؤثر بر انگیزش می باشد؟

الف) بازخورد

ب) محیط امن یادگیری

ج) پاداش

د) همه موارد فوق

گزینه " د " صحیح است

## ۲ اهمیت انگیزش در یادگیری

### ➤ مفاهیم کلیدی

۱. انگیزش مهمترین عامل موثر بر یادگیری است.
۲. نقش انگیزش در یادگیری غالباً مهمتر از نقش هوش می باشد.
۳. انگیزه حالت اختصاصی رفتارهای خاص است.

### ➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود :

۱. انگیزش را تعریف کنید.
۲. اهمیت انگیزش را در یادگیری شرح دهید.

## ۲,۱ مقدمه

چه عاملی افراد را وادار به یادگیری می کند؟ چرا افراد با توانایی و استعداد یادگیری بسیار شبیه به هم، پیشرفت تحصیلی بسیار متفاوتی دارند؟ چرا بسیاری از افراد با وجود توانایی و ظرفیت یادگیری، ترک تحصیل می کنند؟ چرا برخی از مدرسان پس از مدتی از حرفه خود احساس نارضایی می کنند؟

عوامل بسیاری در یادگیری موثر می باشند، برخی از آنها، که بیشتر مورد توجه هستند، عبارتند از: توانایی های یادگیرندگان، آمادگی، انگیزه، تجارب گذشته، موقعیت و محیط یادگیری، روش تدریس مدرس، رفتارهای مدرس، تأثیر تمرین و تکرار، خصوصیات تکالیف خاص یادگیری، مشوق ها و ... انگیزش میان همه عوامل مؤثر بر یادگیری، اهمیت بیشتری دارد.

پژوهش ها نیز نشان داده است که، انگیزش افراد در یادگیری اهمیت بیشتری در مقایسه با هوش دارد. همچنین درباره تأثیر انگیزش بر یادگیری، پژوهش ها نشان می دهد که انگیزش قوی به یادگیری استوار، و انگیزش کم به یادگیری کم می انجامد. در واقع انگیزش، موتور محرک تلاش و فعالیت برای یادگیری است و میزان یادگیری را به حداکثر می رساند.

افراد بی انگیزه نه تنها رغبتی به درس خواندن و یادگیری نشان نمی دهند، بلکه با بی تفاوتی و بی توجهی خود چه بسا برای دیگران نیز مزاحمت ایجاد می کنند.

به این نکته باید توجه داشت که هر چند انگیزه در امر آموزش نقش مهمی دارد، این گونه نیست که بدون انگیزه نتوان در فرد یادگیری ایجاد کرد.

در این زمینه آزوبل می نویسد: بین انگیزش و یادگیری رابطه دوسویه است، نه یک سویه؛ لزومی ندارد که فعالیت های یادگیری را به تعویق اندازیم تا اینکه علایق و انگیزه ها رشد یابند. اغلب بهترین راه برای آموزش به افراد بدون انگیزش این است که، حالت انگیزشی او به طور موقت نادیده گرفته شود و تا آنجا که ممکن است، به طور مؤثر به او آموزش داده شود.

با توجه به اهمیت بحث انگیزش در یادگیری در این مبحث می کوشیم با تعریف آن، به طرح نظریه های موجود در این حوزه بپردازیم و برخی از راهکارهای ایجاد انگیزه در یادگیری مبتنی بر این نظریه ها را اشاره خواهیم کرد .

## ۲,۲ تعریف انگیزش

انگیزش " اسم مصدر از "انگیزیدن" بوده و در لغت به معنای "تحریک"، "ترغیب"، "تحریض" و "هیجان" آمده است.

این اصطلاح همان گونه که از معنای رایج آن بر می آید، به علت و چرایی رفتار اشاره دارد. انگیزش را می توان عامل نیرو دهنده، هدایت کننده و نگهدارنده رفتار تعریف کرد. به زبان ساده، انگیزش چیزی است که فرد را به پیش رفتن وا می دارد؛ در حال پیش رفتن نگر می دارد و تعیین می کند که به کجا باید رفت. روان شناسان، انگیزش را عامل درونی می دانند که رفتار شخص را تحریک می کند و در جهت معین سوق می دهد و آن را هماهنگ می سازد. این نکته نیز مورد اتفاق است که انگیزه، سازه ای است که به طور مستقیم قابل مشاهده و اندازه گیری نیست، ولی وجود آن از رفتار شخص استنباط می شود.

اصطلاح انگیزه، اغلب با انگیزش مترادف به کار می رود. با این حال، می توان انگیزه را حالت مشخصی که سبب ایجاد رفتاری معین می شود، تعریف کرد. به دیگر سخن، انگیزه اصطلاحی دقیق تر از انگیزش است. انگیزش عمل کلی مولد رفتار به شمار می رود، اما انگیزه حالت اختصاصی رفتار خاص است.

### ➤ آزمون

- ۱- کدامیک از عبارات زیر صحیح است ؟
- الف) بین انگیزش و یادگیری رابطه دوطرفه برقرار است .
- ب) بدون انگیزه یادگیری رخ نمی دهد .
- ج) آموزش برای افراد بی انگیزه موثر نمی باشد .
- د) نقش عامل هوش در یادگیری مهم تر از نقش انگیزش است.
- گزینه " الف " صحیح است

- ۲- کدامیک از عبارات زیر صحیح است؟
- الف) محرک عامل درونی رفتار ( ب) هدایت کننده و نگهدارنده رفتار
- ج) علت و چرایی رفتار ( د) همه موارد فوق
- گزینه " د " صحیح است

## ۳ رویکردهای انگیزش در یادگیری

### ➤ مفاهیم کلیدی

۱. انگیزش مفهومی انتزاعی است.
۲. انگیزش به طور مستقیم قابل مشاهده نمی باشد.

### ➤ اهداف یادگیری

- شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود :
۱. رویکرد رفتارگرا را شرح دهید.
  ۲. رویکرد انسان گرا را توضیح دهید.
  ۳. رویکرد شناختی را توضیح دهید.
  ۴. رویکرد اجتماعی را توضیح دهید.

### ۳,۱ مقدمه ای بر رویکردهای مختلف انگیزش

چون انگیزش نیز مانند بسیاری از مفاهیم روان‌شناسی، مفهومی انتزاعی است، طبیعی است که صاحب‌نظران در مورد اهمیت و انواع آن اتفاق نظر نداشته باشند؛ به همین دلیل، نظریه‌های معروف روان‌شناسی، یعنی نظریه رفتاری، نظریه شناختی، نظریه انسان‌گرایی رویکرد اجتماعی، هر یک درباره انگیزش توجیه‌های متفاوتی ارائه کرده‌اند.

### ۳,۲ رویکرد رفتارگرا

رفتارگراها کوشیده‌اند بدون سازه فرضی، ارتباط سببی و کارکرد بین عوامل عینی مشاهده شده (محرک و پاسخ) را مشخص کنند. بعدها این فرضیه ارائه شد که بین محرک و پاسخ یک متغیر فرضی رابط یا متغیر ارگانیزمی وجود دارد. رفتارگرایان در توجیه از انگیزش آن را حاصل عوامل بیرونی می‌دانند. به همین دلیل از انگیزش بیرونی سخن گفته‌اند. انگیزش بیرونی به انگیزشی اطلاق می‌شود که حاصل عوامل بیرون از خود یادگیرنده می‌باشد. مشوق‌ها، محرک‌ها یا رویدادهای مثبت یا منفی هستند که می‌توانند رفتار یادگیرنده را برانگیزند. مدافعان استفاده از مشوق‌ها تأکید می‌کنند که آنها علاقه یا هیجان را به کلاس می‌افزایند و توجه را به رفتار مناسب معطوف می‌کنند و از رفتار نامناسب باز می‌دارند. این مشوق‌ها در کلاس درس می‌تواند نمره‌های عددی، رتبه‌ای، دادن جوایز و پیشرفت یا اجازه برای انجام فعالیتی خاص باشد. چنانکه می‌دانیم، رفتاری که تقویت شود احتمال تکرار آن افزایش می‌یابد. تحسین مدرس، چهره بشاش او و نمره‌های خوبی که به کارهای مورد قبول افراد می‌دهد، همگی پاداش‌هایی هستند که احتمال افزایش آن رفتار یعنی ارائه کار قابل قبول را فراهم می‌کنند. از آنچه گفته شد، به دست می‌آید که اثربخش بودن رویکرد رفتاری به انگیزش قوی، به تقویت‌کننده‌ای مؤثر وابستگی دارد.

### ۳,۳ رویکرد انسان‌گرا

انگیزش از دیدگاه انسان‌گرایی، نیرویی فعال تلقی می‌شود که موجب می‌شود همه انسان‌ها رشد کنند و تحول یابند. انگیزش چیزی بیرونی نیست که مدرس برای یادگیرنده یا کلاس انجام می‌دهد، بلکه پرورش تمایل مثبت از پیش موجود و فراهم کردن شرایط نمو درونی است که همه رفتارها امکان رشد، توسعه و یکپارچه کردن تجربه‌هایی تازه است. هر فردی دارای یک انسان را هدایت می‌کند و به آن نیرو می‌دهد.

دو عنصر اساسی در رویکرد انسان‌گرایی عبارتند از: رابطه شاگرد - معلم و جو کلاسی. معلمان حمایت‌گر و دلسوز معتقدند که شاگرد فردی مهم است، و مطالب درسی را به گونه‌ای به وی ارائه می‌دهند که برای او معنادار باشد و در هر کاری که در کلاس می‌کنند، رفاه عاطفی یادگیرنده را در نظر می‌گیرند.

#### ❖ انگیزش به صورت سلسله مراتبی از نیازها

در رویکرد انسان‌گرایانه، چون بر رشد توانایی‌های فرد و آزادی انتخاب سرنوشت تأکید می‌شود، ارضای نیازهای اساسی مهم‌ترین انگیزه رفتاری است.

مهم‌ترین نیازهای اساسی بر اساس طبقه‌بندی مازلو عبارتند از:



- نیازهای فیزیولوژیکی<sup>۳</sup>: گرسنگی، تشنگی و خواب
- نیاز به ایمنی<sup>۴</sup>: اطمینان از بقا، مانند محافظت شدن از جنگ و جنایت
- نیاز به عشق و تعلق<sup>۵</sup>: ایمنی عاطفه و مورد توجه دیگران بودن
- نیاز به احترام<sup>۶</sup>: احساس خوب درباره خود داشتن
- و نیاز به خودشکوفایی<sup>۷</sup> و تحقق توانایی‌های خود

مطابق با تقسیم مازلو بالاترین نیاز (نیاز به خودشکوفایی)، زمانی رخ می‌دهد که نیازهای سطح پایین تا حدی ارضا شده باشند. اما دیده شده در بسیاری از اوقات این نیازها بدون ترتیب مطرح شده، ارضا می‌شوند. برای مثال، برخی افراد نیازهای شناختی‌شان برآورده شده، در حالی که نیاز به عشق و تعلق را تجربه نکرده‌اند.

### ۳,۴ رویکرد شناختی به انگیزش

برخلاف نظریه‌های رفتاری، روان‌شناسان شناختی انگیزش را پاسخی در برابر نیازهای درونی در نظر می‌گیرند. بنابراین، از انگیزش درونی سخن می‌گویند. انگیزش درونی عبارت است از پاسخی که به نیازهای درون یادگیرنده از قبیل کنجکاوی، نیاز به دانستن و احساس قابلیت و رشد داده می‌شود.

### ۳,۵ انگیزش پیشرفت

یکی از نیازهایی که پژوهش‌های بسیاری را به خود اختصاص داده، نیاز به پیشرفت یا انگیزه پیشرفت است. انگیزه پیشرفت، میل یا علاقه به کامیابی کلی یا کامیابی در زمینه فعالیت خاص تعریف شده است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که افراد از لحاظ این نیاز با هم تفاوت بسیاری دارند. بعضی افراد دارای انگیزه سطح بالایی هستند و در رقابت با دیگران و در کارهای خود، برای کسب پیروزی به سختی می‌کوشند بعضی دیگر انگیزه چندانی به پیشرفت و پیروزی ندارند و از ترس شکست، آماده خطر کردن برای کامیابی نیستند. انگیزش پیشرفت به یادگیری تکالیف درسی سرعت می‌بخشد نیاز به پیشرفت، با انگیزه پرهیز از شکست تعدیل می‌شود.

### ۳,۶ نظریه برانگیختگی

اصطلاح برانگیختگی به حالت تهییج، توجه یا گوش به زنگ بودن اشاره می‌کند. برانگیختگی از معدود متغیرهای انگیزشی است که برای آن شاخص‌های قابل مشاهده و قابل اندازه‌گیری فیزیولوژیکی وجود دارد. مدرس در کلاس درس نقش محرک را بازی می‌کند و میزان تحریکاتی را که یادگیرندگان دریافت می‌کنند، تاحدودی فراوانی در اختیار دارد. معنادار بودن مطالب، پیچیدگی و سهولت گفتارهای معلم، طرز نگاه کردن و کیفیت نوشته‌های او بر روی تابلو همه به طور مستقیم توجه بر می‌انگیزد. همچنین مدرس ممکن است از طریق ارائه مطالب

<sup>3</sup> Physiologic

<sup>4</sup> Security

<sup>5</sup> Love & belonging

<sup>6</sup> Respect

<sup>7</sup> Self Actualization

کسل کننده و روش یکنواخت آموزشی، سطح برانگیختگی یادگیرندگان را پایین آورد. از آنجا که سطح برانگیختگی با معناداری، تازگی و پیچیدگی محرکات نسبت مستقیم دارد، هر نوع تغییر در رفتار مدرس، که به افزایش این عامل بیانجامد، توجه یادگیرندگان را بالا خواهد برد.

### ۳,۷ نظریه نسبت دادن

نخستین فرض اساسی در این نظریه (نظریه اسناد) این است که، جست و جو برای درک و فهم امور و عامل رویدادها، مهم ترین منبع انگیزشی انسان است. این نظریه کوششی است برای ارائه علت یا دلیل وقوع رویدادها یا تجربه های شخصی. بنابراین، به علت هایی که فرد برای رویدادها یا نتایج اعمالش، به ویژه کسب کامیابی یا مواجهه با شکست، بر می گزیند اشاره دارد. در روان شناسی تربیتی، این نظریه می کوشد تا تبیین های یادگیرندگان را برای پیروزی و شکست های آنان در موقعیت های کلاسی وصف کند. اسنادها در الگوهای کلی جای می گیرند و افراد تمایل دارند پیروزی ها و شکست های خود را به چهار عامل زیر اسناد بدهند:

(۱) توانایی

(۲) تلاش

(۳) شانس

(۴) دشواری تکلیف

این اسنادها را می توان در سه بعد طبقه بندی کرد:

- ۱- نخست بعد مکان کنترل که می تواند درونی یا بیرونی باشد، به معنای اینکه علت درون یادگیرنده است یا بیرون از او.
- ۲- بعد دوم، بعد پایداری است که معنای درجه ثبات در طول زمان یا قابلیت تغییر آن است. تأثیر نخست بعد ثبات بر انتظار فرد از راه های اعمال فرد در آینده است.
- ۳- بعد سوم، بعد قابلیت کنترل است و از میزان کنترلی حکایت می کند که یادگیرنده بر موقعیت یادگیری دارد؛ یعنی قابل کنترل یا غیر قابل کنترل بودن موقعیت یادگیری.

افراد از لحاظ اعتقاد به مکان کنترل به دو دسته تقسیم می شوند: گروهی که پیروزی ها و شکست های خود را به شخص خود و گروه دیگر که پیروزی ها و شکست های خود را به عوامل محیط بیرون از خود نسبت می دهند. **گروه اول**، افراد دارای منبع درونی کنترل نامیده شده اند و **گروه دوم**، افراد دارای منبع بیرونی کنترل نام گرفته اند. افراد دارای منبع درونی کنترل، معتقدند رویدادهای مثبت زندگی، در نتیجه نقشه ریزی دقیق و کوشش پیگیر خود آنان به دست می آید. بدین جهت، برای هرگونه عمل و رفتار خود و پیامدهای ناشی از آن مسئولیت می پذیرند. برای مثال، فرد دیر رسیدن به کلاس را به دیر خارج شدن از خانه نسبت می دهد، نه به عوامل مبهم بیرونی. از سوی دیگر، افراد دارای منبع بیرونی کنترل، بین رفتار خود و رویدادها هیچ گونه رابطه علت و معلولی نمی بینند و بخت و اقبال، تصادف یا اشخاص دیگر را مسئول کنترل نتایج رفتار خود می دانند. در نتیجه، برای اعمال و رفتار خود مسئولیت نمی پذیرند و مثلاً نمره کم خود را به غرض ورزی مدرس نسبت می دهند. چون افراد دارای منبع بیرونی کنترل، بر این باورند که رفتارها و مهارت های خود آنان بر تقویت هایی که دریافت می کنند چنان تأثیری ندارد، برای کوشش های خود ارزشی قابل نمی شوند. آنها به کنترل زندگی خود به دست خویش در حال و آینده ایمانی ندارند. در مقابل، کسانی که معتقد به منبع درونی کنترل هستند، بر این باورند که کنترل زندگی خود را شخصاً در دست دارند و برای مهارت ها و توانایی های خود ارزش قابل می شوند.

یکی دیگر از پیامدهای نسبت دادن های علی درباره منابع درونی و بیرونی کنترل، رابطه آن با احساس احترام به خود یا عزت نفس است. پیامدهای مثبت رفتار که به علت های درونی چون توانایی و کوشش نسبت داده می شود، در شخص احساس غرور و عزت نفس یا اعتماد به

خود ایجاد می‌کند. اما توفیقی که به علل بیرونی چون بخت و اقبال یا کمک دیگران نسبت داده می‌شود، احساس غرور و اعتماد به خود ایجاد نمی‌کند.

ادراک‌های فردی یادگیرندگان از کامیابی، در بطن نظریه اسناد نهفته است. اگر تلاش را عامل پیروزی و پیشرفت بدانند، انگیزش آنها افزایش می‌یابد. برعکس، اگر احساس کنند که فقدان توانایی دلیل شکست آنان بوده و توانایی پایدار و غیر قابل کنترل است، انگیزش کاهش می‌یابد. دشواری تکلیف نیز واکنش یادگیرنده‌ها را درباره پیروزی تحت تأثیر قرار می‌دهد. اگر کامیابی در یک تکلیف آسان به دست آید، احساس مباحثات درباره کامیابی کاهش می‌یابد. اما در صورتی که افراد تصور کنند تکالیف چالش‌انگیز بوده و تلاش آنها در پیروزی‌شان مؤثر بوده است، احساس مباحثات در آنان افزایش می‌یابد.

کار مدرس آن است که، کامیابی یادگیرندگان را افزایش دهد و در عین حال، به آنها کمک کند تا به این نتیجه رسیده و نتایج توفیق‌آمیز حاصل کار و تلاش خود بدانند.

درباره افرادی هم که شکست خورده‌اند و شکست خود را به عوامل غیر قابل کنترل و پایدار اسناد می‌دهند، مدرسان می‌توانند برنامه‌های بازآموزی اسنادی طراحی کرده، بکوشند تا اسناد آنها را از عوامل غیر قابل کنترل به عواملی قابل کنترل تغییر دهند. هدف برنامه‌های آموزشی تغییر دادن اسنادهای ناسازگار است.

### ۳,۸ رویکرد اجتماعی

افراد در نتیجه نیاز به پیوندجویی یا وابستگی، به برقراری رابطه با دیگران می‌پردازند. نیاز به پیوندجویی فرد را بر می‌انگیزد، تا اوقاتی را با دوستان، همسالان، مدرسین و والدین صرف کنند. ایجاد روابط بین فردی خصوصاً رابطه مثبت با معلم می‌تواند در انگیزش و پیشرفت تحصیلی فرد مؤثر باشد.

این رویکرد در الگوهای تدریس به تفصیل شرح داده شده است.

### ➤ آزمون

۱- عامل محرک - پاسخ در کدامیک از رویکردهای انگیزش مطرح شده است؟

الف) رفتارگرا      ب) انسان‌گرا

ج) شناختی      د) اجتماعی

گزینه " الف " صحیح است

۲- سطح برانگیختگی با کدامیک از عوامل زیر رابطه مستقیم دارد؟

الف) معناداری مطالب      ب) تازه بودن مطالب

ج) پیچیدگی محرکات      د) همه موارد فوق

گزینه " د " صحیح است

۳- اهمیت ادراک‌های فردی یادگیرندگان در یادگیری در کدام نظریه مطرح شده است؟

الف) برانگیختگی      ب) اسناد

ج) شناختی      د) اجتماعی

گزینه " ب " صحیح است

## ۴ راهکارهای افزایش انگیزه

### ➤ مفاهیم کلیدی

۱. متغیرهای کلاسی از عوامل موثر بر انگیزش یادگیری در فرد می باشند.
۲. انگیزش قابل تغییر است.

### ➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه این نوشتار قادر خواهید بود :

۱. متغیرهای موثر بر یادگیری را شرح دهید.
۲. راهکارهای افزایش انگیزش را نام ببرید.

## ۴,۱ مقدمه

انگیزش به عنوان عالم نیرو دهنده ، هدایت کننده و نگهدارنده رفتار تعریف می شود. انگیزش یک تمایل یا گرایش به عمل کردن به طریق خاص است و انگیزه نیاز یا درخواست ویژه ای است که انگیزش را موجب می شود. در واقع انگیزه را علت و دلیل رفتار می دانند. دلیل اینکه چرا ما بعضی رفتارها را انجام می دهیم ولی بعضی دیگر را انجام نمی دهیم، انگیزه های ما هستند. انگیزه و انگیزش غالباً به صورت مترادف بکار می روند. با این حال، می توان انگیزه را دقیق تر از انگیزش دانست. به این صورت که انگیزش را عاملی کلی مولد رفتار اما انگیزه را علت اختصاصی یک رفتار خاص به حساب آورد. مثلاً وقتی می پرسیم چرا فلان شخص رفتار خاصی را انجام می دهد، به دنبال انگیزه او هستیم. اصطلاح انگیزه بیشتر در اشاره به رفتار انسان به کار می رود. انگیزه برای مشخص کردن عقیده یا بازده دلخواه یک رفتار بکار می رود.

## ۴,۲ متغیرهای موثر بر یادگیری در کلاس درس

متغیرهای متعددی بر یادگیری در کلاس اثر دارند. عمده ترین متغیرها در ارتباط با جو کلاسی مطرح می شود: جو کلاسی به آن دسته از ویژگی های مدرس و یادگیرندگان اطلاق می شود که احساس ایمنی و امنیت و همین طور حس درک و تلاش را در افراد بالا می برد. جو کلاس از این نظر مهم است که، به فراهم کردن محیط مهراز پرورش دهنده برای یادگیری، بر پیشرفت و احساس رضای خاطر یادگیرنده تأثیر می گذارد. ویژگی های این جو مناسب کلاسی عبارتند از:

### ❖ نظم و ایمنی

نظم و ایمنی در کلاس، هم برای انگیزش عمومی و هم برای انگیزش اختصاصی یادگیرنده ضرورت دارد. محیط آموزشی باید از نظر فیزیکی و روانی محیط سالمی باشد تا یادگیرندگان بتوانند در آنها چیزی یاد بگیرند.

### ❖ کامیابی

انتظار کامیابی مهم ترین متغیر جو کلاسی است. اهمیت آن تاحدودی به وسیله انتظار و ارزش تعیین می شود. کامیابی به احساس کفایت، کنترل و خود کارآمدی می انجامد. تلاش بیشتر، اسنادهای مثبت برای کامیابی بیشتر را افزایش می دهد. همه اینها حرمت نفس را بهبود می بخشد. انگیزش باز هم افزایش می یابد و این چرخه مثبت ادامه خواهد یافت.

❖ **متغیرهای آموزشی**

مدرس می تواند بر انگیزش عمومی برای یادگیری تاثیر گذار باشد. جلب توجه یادگیرنده و درگیر کردن وی در فرایند یادگیری از عوامل مهم در ایجاد انگیزش می باشد. این بدان معنا است که، در آغاز باید توجه فرد را به نحوی جلب موضوع درس کرد. در این فرایند، آغاز درس بسیار حیاتی است و برای یادگیری و انگیزش هر دو اهمیت دارد.

وقتی فعالیت یادگیری مستقیماً و شخصاً به یادگیرنده ربط داشته باشد و وقتی تقویت به حفظ توجه کمک کند، درگیر شدن و توجه یادگیرنده افزایش می یابد. همین عوامل متغیرهای اصلی آموزشی هستند که سبب افزایش انگیزش اختصاصی برای یادگیری می شوند.

❖ **شخصی کردن**

شخصی کردن، متغیری آموزشی است که محتوای درس را با استفاده از مثال های فکری یا عاطفی آشنا معنادارتر می کند. ارزش شخصی کردن مطالب از جهات گوناگون قابل درک است.

نخست، بر اساس تجربه های ساده در زندگی، هر چیزی که شخصاً به ما ربط داشته باشد، بیشتر به سوی آن جذب می شویم.

دوم، ربط دادن محتوای مطالب درسی به زندگی یادگیرندگان، هدف اصلی انسان گرایی است.

سوم، برخی از متخصصان تعلیم و تربیت معتقدند که معنادار بودن مطالب، یادگیری را افزایش می دهد و شخصی کردن یکی از راه ها برای معنادار کردن آنها است. هرچه بتوانیم مطالب را به طور شخصی ربط بدهیم، برای ما محسوس تر از اطلاعات بی ارتباط و انتزاعی است.

۴,۳ **راه های ایجاد علاقه در یادگیرندگان**

بطور کلی بهترین راه ایجاد علاقه در یادگیرندگان بهبود شرایط یادگیری و افزایش سطح کیفی روش های آموزشی است. از این طریق یادگیرندگان به موفقیت بیشتر در یادگیری نائل می آیند و این کسب موفقیت علاقه و انگیزش آنها را نسبت به یادگیری مطالب تازه افزایش می دهد. در زیر روش ها و فونونی را معرفی می کنیم که استفاده از آنها معلم را در بالا بردن سطح انگیزشی یادگیرندگان یاری می دهد. در تدوین این مطالب از همه نظریه های انگیزشی و یافته های پژوهشی مربوط به یادگیری و انگیزش استفاده شده است.

❖ **اهداف آموزشی را مشخص کنید.**

آنچه را که از یادگیرندگان به عنوان هدف آموزشی انتظار دارید، در آغاز درس دقیقاً به ایشان بگویید.

مدرسان باید در ضمن دادن هدف های آموزشی به یادگیرندگان، در آنها نسبت به نتایج یادگیری انتظارات مثبتی ایجاد کنند. دادن اطلاعات ضروری به یادگیرندگان درباره نتایج مهم فعالیت های یادگیری شان یا ایجاد انتظارات مثبت در آنان درباره کاری که باید انجام بدهند، منجر به انگیزه یادگیری در یادگیرندگان می شود.

❖ **در شرایط مقتضی از تشویق های کلامی استفاده کنید.**

تشویق یادگیرنده ساده ترین و طبیعی ترین وسیله است که به سهولت در اختیار مدرسان قرار دارد موثرترین تشویق آن است که به رفتار و عملکرد درست فرد وابسته باشد. تشویق نباید بیش از حد باشد. تشویق بیش از حد اثرش را از دست می دهد و از خاصیت تقویت کنندگی آن کاسته می شود

❖ **از آزمون ها و نمرات به عنوان وسیله ای برای ایجاد انگیزش در یادگیرندگان استفاده کنید.**

مدرس می‌تواند، با اجرای مکرر آزمون‌ها، سطح انگیزشی یادگیرندگان را بالا ببرد. با این حال نکته‌ای که مدرس باید در رابطه با آزمون‌های مختلف در نظر بگیرد، این است که از آنها به عنوان وسیله‌ای برای دادن باز خورد به در رابطه با نحوه عملکرد و میزان یادگیری‌شان استفاده کند، نه به عنوان وسیله‌ای جهت ارباب و تنبیه آنان.

#### ❖ از خاصیت برانگیختگی مطالب مختلف استفاده کنید.

محرک‌های تازه، تعجب برانگیز و پرمعنی سطح برانگیختگی را افزایش می‌دهند و سبب تحریک حس کنجکاوی یادگیرنده می‌شوند. مدرس می‌تواند با ارائه مسائل و مطالبی که از این ویژگی‌ها برخوردارند، در یادگیرندگان ایجاد انگیزش کنند. در این مورد باید دقت شود که مسائل و مطالب ارائه شده، بیش از حد توانایی فرد پیچیده نباشند، زیرا ممکن است به شکست و ناکامی در آنها منجر گردد.

#### ❖ مطالب آموزشی را از ساده به دشوار ارائه دهید.

ارائه مطالب درسی به صورت متوالی، از ساده به دشوار موجب می‌شود که یادگیرندگان ابتدا در یادگیری مطالب ساده به اندازه کافی موفقیت بدست آورند. این کسب موفقیت اولیه، انگیزه یادگیرنده را برای یادگیری‌های بیشتر افزایش می‌دهد و بر آمادگی او می‌افزاید. بنابراین مدرس باید سعی کند تا در تمام مراحل آموزشی برای همه یادگیرندگان فرصت کسب موفقیت فراهم آورد.

#### ❖ از ایجاد رقابت در میان افراد جلوگیری کند.

معلم باید از ایجاد رقابت بین افراد که به کسب موفقیت در معدودی از آنها و شکست اکثریت آنها می‌انجامد، جلوگیری به عمل آورد.

#### ❖ هنگام آموزش دادن مطالب تازه از مثال‌های آشنا استفاده کند.

هنگام آموزش مطالب تازه از مثال‌های آشنا و هنگام کاربرد مطالب آموخته شده از موقعیت‌های تازه استفاده کنید. وقتی که می‌خواهید مطلب تازه‌ای را به افراد بیاموزید آن را با استفاده از مثال‌ها و موارد ملموس و آشنا به یادگیرندگان توضیح دهید. این اقدام به جریان یادگیری سرعت می‌بخشد و سطح علاقه‌مندی آنها را افزایش می‌دهد. اما هنگامی که می‌خواهید کاربرد مطالب آموخته شده را نشان دهید، آنها را در موقعیت‌های تازه و بدیع به کار برید. استفاده از موقعیت‌های تازه از یکنواختی مطالب و حالت کسل‌کنندگی آن می‌کاهد و به علاقه یادگیرنده در استفاده از آنچه آموخته است، می‌افزاید.

#### ❖ از روش‌های متنوع برای تدریس استفاده نمایید.

علاوه بر توضیح و تشریح مطالب بطور کلامی، تا آنجا که ممکن است از روش‌های دیگر آموزشی نیز استفاده کنید. بحث گروهی، گزارش انفرادی و گروهی بوسیله یادگیرندگان به مقدار زیاد انگیزه آنها را بالا می‌برد. کسل‌کننده‌ترین روش آموزشی آن است که معلم تمام وقت کلاس را به خود اختصاص دهد و فرصت هیچ‌گونه فعالیت و اظهار نظری را به یادگیرندگان ندهد. پژوهش‌های متعدد نشان داده است که یکی از بهترین راه‌های ایجاد انگیزه در یادگیرندگان شرکت دادن آنها در فعالیت‌های کلاسی است.

#### ❖ به افراد مسائل و تکالیفی بدهید که نه خیلی ساده و نه خیلی دشوار باشند.

افراد دارای انگیزش پیشرفت به سراغ تکلیفی می‌روند که مستلزم قدری تقبل خطر است. این نوع تکالیف اگر به درستی انجام پذیرند، منجر به افزایش احساس اعتماد به نفس در یادگیرنده می‌شوند. اما تکالیف بسیار آسان به چنین احساسی نمی‌انجامد و تکالیف بسیار دشوار نیز غالباً به شکست و ناکامی فرد منجر می‌شوند. بنابراین سطح مسائل و تکالیف درسی باید منطبق بر سطح توانایی یادگیرنده باشد، به گونه‌ای که با کوششی که بکار می‌گیرد، از عهده انجام آنها برآید.

## ➤ آزمون

۱- مهمترین متغیر جو کلاسی کدام است؟

- الف) نظم و ایمنی  
ب) کامیابی  
ج) شخصی کردن  
د) متغیرهای آموزشی
- گزینه "ب" صحیح است

### خلاصه

انگیزش عاملی است که رفتار مشخصی را تحریک و هدایت می‌کند روان‌شناسان برای انگیزش اهمیت بیشتری نسبت به هوش قائل می‌شوند. آنان انگیزش را حاصل عواملی مانند مشوق‌ها، نیازهای درونی، کنجکاوی، برانگیختگی و علت‌هایی می‌دانند که فرد برای رویدادها و نتایج اعمال می‌کند.

در این مبحث، به عوامل بنیادین مؤثر بر انگیزه از قبیل مدرس، ویژگی‌های یادگیرنده، جو کلاس و متغیرهای آموزشی اشاره شد در پایان، برخی راه‌کارهای ایجاد انگیزش در یادگیرندگان بیان گردید.

### راهکارهای ایجاد انگیزش در یادگیرندگان

- به آنها کمک شود تا کمبود نیازهای خود را برطرف کنند.
- احساس کامیابی در افراد ارتقا یابد.
- در آغاز درس از اهداف آموزشی آگاه شوند.
- در موقعیت‌های مقتضی از تشویق‌های کلامی استفاده شود.
- از آزمون‌ها و نمره‌ها به صورت وسیله‌ای برای ایجاد انگیزش در یادگیرندگان استفاده شود.
- از خاصیت برانگیختگی مطالب استفاده شود.
- از ایجاد رقابت میان افراد جلوگیری شود.
- هنگام آموزش مطالب تازه از مثال‌های آشنا و هنگام کاربرد مطالب آموخته شده از موقعیت‌های تازه استفاده شود.
- افزون بر توضیح و تشریح مطالب به صورت کلامی، تا آنجا که ممکن است از روش‌های دیگر آموزشی نیز استفاده شود.
- به مشارکت در یادگیری تشویق شوند.
- پیامدهای منفی مشارکت یادگیرندگان در فعالیت یادگیری کاهش داده شود.
- همواره افراد از روند یادگیری خود آگاه شوند.
- مطالب درسی تا آنجا که ممکن است به صورت معنادار ارائه شود.

### منابع

- (۱) پارسا، محمد. ۱۳۷۴، روان‌شناسی یادگیری بر بنیاد نظریه‌ها، انتشارات سخن.
- (۲) اسپالدینگ، چریل. ال، انگیزش در کلاس درس، محمدرضا نائینیان و اسماعیل بیابانگرد، تهران، وزارت آموزش و پرورش، انتشارات مدرسه، ۱۳۷۷ .
- (۳) اسلاوین، رابرت ای، روان‌شناسی تربیتی، ترجمه سید محمدی، نشر روان، ۱۳۸۵ .
- (۴) بیابانگرد، اسماعیل، روان‌شناسی تربیتی، تهران، نشر ویرایش، ۱۳۸۴ .



- (۵) پارسا، محمد، انگیزش و هیجان، تهران، دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۵ .
- (۶) سیف، علی اکبر، روان شناسی پرورشی، تهران، آگاه، ۱۳۸۳ .
- (۷) گانیه، روبرت، شرایط یادگیری و نظریه آموزش، ترجمه نجفی زند، تهران، رشد، ۱۳۶۸ .

8) Motivation in the Classroom" Reciprocal ",(۱۹۹۳) Skinner, E.A. and M.J. Belmont Student Engagement across the school Year", Journal Effects Teacher Behavior and .No.4 ,Δ of Education of Psychology, Vol

9) Boston,M.A: , Slavin, R.E. (1994), Educational Psychology: Theory and Practice Allyn and Bacon

10) Theory of Psychiatry, New York: Sullivan, H.S. (1953), The Interpersonal Norton

11) Introduction to Motivation, N.J.: Van Nostrand Atkinson, J.W. (1964), An

12) Microcomputers in Education: Motivational and Social ,( Lepper, M.R.1985 ) .Psychologist, No. 40 Issues", American